

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU
ARHEOLOŠKI MUZEJ ZADAR
MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA – SPLIT
ODSJEK ZA ARHEOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

Znanstveni skup

***"HRVATSKA ARHEOLOGIJA I
AACHENSKI MIR, 812.-2012."***

Zadar, 29.-30.11. i 1.12. 2012.

PROGRAM

SAŽETCI IZLAGANJA I POSTERA

U povodu 180. obljetnice Arheološkog muzeja Zadar i 50. obljetnice utemeljenja Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru

ORGANIZATORI SKUPA

Sveučilište u Zadru
Arheološki muzej u Zagrebu
Arheološki muzej Zadar
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split
Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru
Tomislav Fabijanić, Sveučilište u Zadru
Željko Demo, Arheološki muzej u Zagrebu
Maja Bunčić, Arheološki muzej u Zagrebu
Radomir Jurić, Arheološki muzej Zadar
Smiljan Gluščević, Arheološki muzej Zadar
Maja Petrincec, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split
Tomislav Šeparović, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split
Krešimir Filipec, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

ZNANSTVENI ODBOR

Željko Demo, Arheološki muzej u Zagrebu
Krešimir Filipec, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Maja Petrincec, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split

Prvi dan skupa – četvrtak, 29.11.2012.

First Day – Thursday, 29 November 2012

Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru / Ceremonial Hall of the University of Zadar
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2; 2. kat

8.30 – 13.00; 15.00 – 17.00 Registracija sudionika / Registration

9.00 – Otvaranje skupa, pozdravni govori / Official opening and welcoming speeches (Ante Uglešić, rektor Sveučilišta u Zadru; Smiljan Glušćević, ravnatelj Arheološkog muzeja Zadar; Željko Demo, Arheološki muzej u Zagrebu)

9.30 – 13.30h

1. sesija / session 1: "Vrela i promišljanja o vremenu, ljudima i prostoru / Sources and thoughts about the time, the people, and the region"

(Krešimir Filipec / Ante Uglešić)

9.30 – 9.50 Hrvoje **GRAČANIN** (Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

"Aachenski mir 812. godine – povijesne okolnosti i interpretacije / The Treaty of Aachen in 812 – the historical circumstances and interpretations"

9.50 – 10.10 Goran **BILOGRIVIĆ** (Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

"Karolinški nalazi i formiranje identiteta elite u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj / Carolingian finds and the formation of the identity of the elite class in early medieval Croatia"

10.10 – 10.30 Željko **TOMIČIĆ** (Institut za arheologiju, Zagreb)

"Prostor od Alpa do Dunava i Neretve u svjetlu materijalnih tragova insularne umjetnosti karolinškog doba / The region from the Alps to the Danube and Neretva Rivers in light of the material traces of insular art of the Carolingian period"

Pauza za kavu / Coffee break (20 minuta) – prizemlje Rektorata Sveučilišta u Zadru

10.50 – 11.10 Mate **ZEKAN** (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)

"Gens Guduscanorum – dva ranosrednjovjekovna groblja. Primjer prožimanja starohrvatske i karolinške kulture / Gens Guduscanorum – two early medieval cemeteries. An example of the interpenetration of Early Croatian and Carolinian culture"

11.10 – 11.30 Tomislav **ŠEPAROVIĆ** (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)

"Aachenski mir i ranosrednjovjekovna Hrvatska – numizmatički izvori / The Treaty of Aachen and early medieval Croatia – numismatic sources"

11.30 – 12.30 – Rasprava / Discussion

12.30 – 13.20 – Predstavljanje postera / Poster presentations:

12.30 – 12.40

Zoran ČUČKOVIĆ (Karlovac)

"Strukturni pregled Sipra kod Umaga / A structural review of Sipar near Umag"

12.40 – 12.50

Marin BUOVAC (Zadar)

"Poganski običaj prilaganja obola Konstantina V. Koprornima i Lava IV. u inhumiranim grobovima na prostoru istočnojadranske obale / The pagan custom of placing obols of Constantine V and Leo IV in inhumation graves in the region along the eastern Adriatic coast"

12.50 – 13.00

Zrinka PREMUŽIĆ¹, Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ¹, Tajana TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ², Anita RAPAN PAPEŠA³ (¹Institut za antropologiju, Zagreb; ²Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; ³Gradski muzej Vinkovci)

"Ukopi s konjima na avarskom groblju u Nuštru / Horse burials at the Avar cemetery in Nuštar"

13.00 – 13.10

Anita RAPAN PAPEŠA (Gradski muzej Vinkovci)

"Prvi konzervirani i restaurirani nalazi iz Nuštra / The first conserved and restored finds from Nuštar"

13.10 – 13.20

Tajana SEKELJ IVANČAN (Institut za arheologiju, Zagreb)

"Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice / New early medieval finds from the gravel pit of Jegeniš near Koprivnica"

13.20 – 15.30 – Poslijepodnevni odmor (ručak) / Lunch break

15.30 – 18.50h

2. sesija / session 2: "Crkva i crkveni namještaj primorja / Churches and church furnishings of the coastal region"

(Miro Jurić / Mate Zekan)

15.30 – 15.50 Vendi JUKIĆ BUČA (Ljubljana)

"Kameni namještaj predromaničke crkve na lokalitetu u četvrti sv. Teodora u Puli / The stone furnishings of the pre-Romanesque church at the site in the quarter of St. Theodora in Pula"

15.50 – 16.10 Mirja JARAK (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

"Prilog istraživanju ranih predromaničkih kapitela u Dalmaciji i na Kvarneru / A contribution to research into early pre-Romanesque capitals in Dalmatia and the Kvarner region"

16.10 – 16.30 Pavuša VEŽIĆ (Odjel za povijest umjetnosti, Sveučilište u Zadru)

"Ornamenti s prutovima i žljebovima na kamenim i drvenim predromaničkim spolijama iz crkve sv. Donata u Zadru / Decorations with bands and grooves on stone and wooden pre-Romanesque spolia from the Church of St. Donatus in Zadar"

Pauza za kavu / Coffee break (20 minuta) – prizemlje Rektorata Sveučilišta u Zadru

16.50 – 17.10 Jakov VUČIĆ (Arheološki muzej Zadar)

"Rezultati novijih istraživanja na Trgu Petra Zoranića u Zadru / Results of new excavations at Petar Zoranić Square in Zadar"

17.10 – 17.30 Miona MILIŠA-JAKŠIĆ (Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu)

"Polikromirana predromanička pleterna skulptura, detaljna studija na ulomcima iz crkve sv. Petra Velikog u Dubrovniku / Polychrome pre-Romanesque braided sculpture: a detailed study of the fragments from the Church of St. Peter the Great in Dubrovnik"

17.30 – 17.50 Marinko TOMASOVIĆ (Gradski muzej Makarska)

"Pojava prostornog plana upisanog križa u kvadratnu osnovu crkve sv. Tripuna u Kotoru na početku 9. stoljeća / The appearance of the spatial plan of an inscribed cross in the square plan of the Church of St. Tryphon in Kotor at the beginning of the 9th century"

17.50 – 18.50 – Rasprava / Discussion

19.30 – Prijem u povodu 60. obljetnice studija arheologije (Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru) / Reception in honour of the 60th anniversary of archaeological studies in Zadar (Ceremonial Hall of the University of Zadar)

Drugi dan skupa – petak, 30.11.2012.

Second day – Friday 30 November 2012

Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru / Ceremonial Hall of the University of Zadar
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2; 2. kat

8.30 – 12.00; 15.00 – 17.00 Registracija sudionika / Registration

9.00 – 12.40h

3. sesija / session 3: "Naselja – utvrde – prometnice / Settlements – fortifications – roads"

(Željko Tomičić / Mirja Jarak)

9.00 – 9.20 Ante JURČEVIĆ (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)

"Antičke prometnice u ranom srednjem vijeku na području hrvatske kneževine / Roman roads in the early medieval period in the region of the Croatian Principedom"

9.20 – 9.40 Ivan ALDUK (Konzervatorski odjel u Imotskom)

"Ranosrednjovjekovna naselja i utvrde u srednjoj Dalmaciji / Early medieval settlements and fortifications in central Dalmatia"

9.40 – 10.00 Lazo ČUČKOVIĆ (Gradski muzej Karlovac)

"Ozalj – Stari grad u 8. i 9. stoljeću / Ozalj – Stari grad in the 8th and 9th centuries"

Pauza za kavu / Coffee break (20 minuta) – prizemlje Rektorata Sveučilišta u Zadru

10.20 – 10.40 Luka BEKIĆ (Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru)

"Nalazi 8. i 9. stoljeća iz Šarnjaka kod Šemovca / Finds of the 8th and 9th centuries from Šarnjak near Šemovec"

10.40 – 11.00 Josip LOZUK (Muzej Brodskog Posavlja)

"Stružani – naselje 8. i 9. stoljeća / Stružani – a settlement of the 8th and 9th centuries"

11.00 – 11.40 – Rasprava / Discussion

11.40 – 15.30 - Poslijepodnevni odmor (ručak) / Lunch break

15.30 – 18.50h

4. sesija / session 4: "Parvae scintillae temporis sui"

(Maja Petrinc / Tajana Sekelj Ivančan)

15.30 – 15.50 Maja BONAČIĆ MANDINIĆ (Arheološki muzej u Splitu)

"Zlatnici Konstantina V. Kopronima u Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu / Gold coins of Constantine V Copronymus in the Numismatic Collection of the Archaeological Museum in Split"

15.50 – 16.10 Vinita RAMLJAK (Zagreb)

"Franački pojasnji jezičac s anglo-karolinškim životinjskim ornamentom sa Sipra u Umagu / A Frankish strap end with Anglo-Carolingian animal decoration from Sipra near Umag"

16.10 – 16.30 Željko DEMO (Arheološki muzej u Zagrebu)

"Štitasti prsten od raskovanog lima iz Arheološkog muzeja u Zagrebu / A shield-shaped ring of hammered sheet-metal from the Archaeological Museum in Zagreb"

Pauza za kavu / Coffee break (20 minuta) – prizemlje Rektorata Sveučilišta u Zadru

16.50 – 17.10 Krešimir FILIPEC (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

"Relikvijar karolinškog vremena iz Lobora / A reliquary of the Carolinian period from Lobor"

17.10 – 17.30 Anita RAPAN PAPEŠA (Gradski muzej Vinkovci)

"Zaštitno istraživanje avarskodobnog lokaliteta u Nuštru / Rescue excavations at the Avar period site in Nuštar"

17.30 – 17.50 Tomislav FABIJANIĆ (Odsjek za arheologiju, Sveučilište u Zadru)

"Arapski kulturni krug i ranosrednjovjekovni Jadran / The Arab cultural sphere and the early medieval Adriatic"

17.50 – 18.50 – Rasprava / Discussion

19.30 – Otvorenje izložbe *"Prvi nalazi s avarskog groblja na položaju Nuštar"* i zakuska za sudionike skupa (Arheološki muzej Zadar) / Exhibition opening *"Prvi nalazi s avarskog groblja na položaju Nuštar"* with reception for participants (Archaeological Museum Zadar)

Treći dan skupa – subota, 01.12.2012.

Third day – Saturday 1 December 2012

Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru / Ceremonial Hall of the University of Zadar
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2; 2. kat

8.30 – 11.00 - Registracija sudionika / Registration

9.00 – 12.40h

5. sesija / session 5: "Ranosrednjovjekovna groblja / Early Medieval Cemeteries"

(Željko Demo / Tomislav Šeparović)

9.00 – 9.20 Marija KOLEGA (Odjel za povijest umjetnosti, Sveučilište u Zadru)

"Ranosrednjovjekovni horizont grobova na nalazištu Ploče u sklopu župnog kompleksa crkve sv. Asela u Ninu / The early medieval horizon of graves at the site of Ploče in the parish complex of the Church of St. Anselm in Nin"

9.20 – 9.40 Radomir JURIĆ (Arheološki muzej Zadar)

"Ranosrednjovjekovno groblje u Velimu kod Stankovaca / The early medieval cemetery at Velim near Stankovci"

9.40 – 10.00 Željko KRŃEVIĆ¹, Tomislav FABIJANIĆ² (¹Muzej grada Šibenika; ²Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru)

"Ranosrednjovjekovna groblja na šibenskom području / Early medieval cemeteries in the Šibenik area"

10.00 – 10.20 Maja PETRINEC (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)

"Ranosrednjovjekovno groblje u Orliću kraj Knina / The early medieval cemetery at Orlić near Knin"

Pauza za kavu / Coffee break (20 minuta) – prizemlje Rektorata Sveučilišta u Zadru

10.40 – 11.00 Šime PEROVIĆ (Muzej antičkog stakla u Zadru)

"Prilozi za opis demografskih kretanja na prostoru ranosrednjovjekovne hrvatske države od 8. do 11. stoljeća / Contributions to a description of demographic movements in the region of the early medieval Croatian state from the 8th to the 11th century"

11.00 – 11.20 Mario NOVAK, Mario ŠLAUS (Odsjek za arheologiju, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb)

"Je li u ranosrednjovjekovnom sarkofagu iz crkve sv. Petra od Vitla u Zadru doista pokopan svećenik/redovnik Juraj? Rezultati bioarheološke analize / Was the priest/monk Juraj truly buried in the early medieval sarcophagus from the Church of St. Peter in Zadar? The results of bio-archaeological analysis"

11.20 – 11.40 Željka BEDIĆ (Odsjek za arheologiju, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb)

"Rezultati antropološke analize ranosrednjovjekovnih ukopa iz tumula u Kozici kod Vrgorca / The results of anthropological analysis of early medieval burials from a tumulus at Kozica near Vrgorac"

11.40 – 12.00 Zdravka HINČAK¹, Fabio CAVALLI², Paola IACUMIN³, Krešimir FILIPEC¹, Damir MIHELIC⁴ (¹Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; ²Azienda Ospedaliero Universitaria Ospedali Riuniti Di Trieste, Università di Trieste, Italija; ³Dpt. di Scienze della Terra, Università degli Studi di Parma, Italija; ⁴Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

"Prikaz uvjeta života muškarca pokopanog u predvorju predromaničke crkve IX. stoljeća u Loboru / Presentation of conditions of life of a man buried in the entrance hall of the 9th century Pre-Romanesque church in Lobor"

12.0 – 12.40 – Rasprava / Discussion

12.40 – Završna riječ i završetak skupa / Concluding words and farewells

14.00 – Otvaranje izložbe "Don Luka Jelić i Nin" i zakuska za sudionike skupa (Muzej ninskih starina, Nin) / Exhibition opening "Don Luka Jelić i Nin" with reception for participants (Museum of Nin Antiquities, Nin)

HRVOJE GRAČANIN

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb)

AACHENSKI MIR 812. GODINE – POVIJESNE OKOLNOSTI I INTERPRETACIJE

The Treaty of Aachen in 812 – the historical circumstances and interpretations

Aachenskim mirom sklopljenim 812. godine načelno je bio dovršen sukob između Franaka i Bizanta koji je korijen imao poglavito u franačkom širenju prema Jadranu, a na vidjelo je izbio kad je Karlo Veliki posegnuo 800. godine za rimskom carskom krunom. Njegova važnost za hrvatsko rano srednjovjekovlje leži u činjenici što je crta razgraničenja između dviju sila prolazila i istočnom jadranskom obalom. U izlaganju će se analizirati relevantna povijesna vrela, sagledati povijesne okolnosti stavljene u širi kontekst te razmotriti i usporediti historiografske interpretacije u dijakronijskoj perspektivi, odnosno prikazati geneza povijesne (re)konstrukcije.

GORAN BILOGRIVIĆ

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb)

**KAROLINŠKI NALAZI I FORMIRANJE IDENTITETA ELITE U
RANOSREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ**

Carolingian finds and the formation of the identity of the elite class in early medieval Croatia

Krajem 8. stoljeća na prostoru Hrvatske se javljaju prvi predmeti karolinške provenijencije. Njihova se učestalost sve više intenzivira nakon Aachenskog mira i konsolidacije odnosa između Franaka i Bizanta na ovome području. Radi se u početku prvenstveno o oružju i ostalim elementima ratničke opreme, dok se kasnije karolinški utjecaji očituju i u crkvenoj i rezidencijalnoj arhitekturi. U ovome će izlaganju težište biti na nalazima iz grobova, no dotičući se neizbježno i pitanja arhitekture. U našoj znanstvenoj literaturi uglavnom se, razmatrajući ove nalaze i njihovu pojavu na hrvatskome području, govori o utjecajima, importima ili darovima. Nalazima se time nikako ne umanjuje važnost, no na taj se način tretiraju samo kao predmeti i pasivni odraz nekadašnjeg života, čime jedan drugi aspekt ostaje neistražen. Naime, promatrajući ih kao važne čimbenike s aktivnom ulogom u pogrebnim

obredima, ceremonijalnim prigodama i definiranju društvenih odnosa uopće, može se detaljnije proučiti njihova funkcija u kontekstu borbe za vlasti tadašnje elite u vrijeme formiranja Hrvatske kneževine i definiranja odnosa s Franačkim carstvom. U tome odnosu formirao se i ranosrednjovjekovni identitet Hrvata, u čemu su važnu ulogu imali i navedeni karolinški nalazi.

ŽELJKO TOMIČIĆ
Institut za arheologiju (Zagreb)

**PROSTOR OD ALPA DO DUNAVA I NERETVE U SVJETLU MATERIJALNIH
TRAGOVA INSULARNE UMJETNOSTI KAROLINŠKOG DOBA**

*The region from the Alps to the Danube and Neretva Rivers in light of the material traces
of insular art of the Carolingian period*

Na temelju do sada poznatih i vrjednovanih malobrojnih te ponekih novijih materijalnih nalaza umjetničkog obrta s prostora obuhvaćenog naslovom autor u prilogu tematizira specifičnu pojavu fenomena insularne irske umjetnosti karolinške epohe. Uključivanjem od ranije poznatih i analiziranih tovrskih nalaza kao i nekog slučajnog u novije doba pribavljenog primjerka, postupno se oblikuju nešto širi pogledi na ishodišta, potencijalne nosioce i pravce širenja misionarske djelatnosti koji su dosegli istočne zone osvajanja i utjecaja cara Karla Velikog. Na taj se način vrlo jasnim materijalnim tragovima i dokazima prostor od Alpa, do istočnih granica karolinške interesne sfere snažno integrira i afirmira kao nezaobilazan u razdoblju Aachenskog mira 812. Epizoda s nalazima otočke irske, anglo-saksonske ili općenito karolinške umjetnosti, koja predstavlja specifičnu temu unutar kulturne povijesti Europe, povezanu s misionarskom djelatnošću, nije mogla mimoći niti prostore od Alpa do Neretve i Dunava, posebice ne u povijesnim trenucima koji su prethodili miru u Aachenu 812. između franačkog cara Karla Velikog (768.-814.) i bizantskog cara Mihajla I. Rangabe (811.-813.).

MATE ZEKAN

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (Split)

**GENS GUDUSCANORUM – DVA RANOSREDNJOVJEKOVNA GROBLJA.
PRIMJER PROŽIMANJA STAROHRVATSKE I KAROLINŠKE KULTURE**

Gens Guduscanorum – two early medieval cemeteries. An example of the interpenetration of Early Croatian and Carolinian culture

Zapadno od Bribirske glavice, omeđeno lišansko-ostrovičkom kosom na sjevernoj i budačko-stankovačkom kosom na južnoj strani prostire se jedno od brojnih plodnih ravnokotarskih polja. Ispod budačko-stankovačke kose slučajno su 1908. godine nađena dva ranosrednjovjekovna groblja. Jedno u Morpolači, drugo nekoliko kilometara daleko od prvoga, u nedalekom Vukšiću. Okolnosti nalaza i položaj nekropola, a još više materijalni ostaci prikupljeni njihovim iskopavanjem, ostali su nepoznati, a predmeti su pomiješani s ostalim muzealijama u fundusu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Nakon provedenih arhivskih istraživanja autor je uspio utvrditi smještaj nekropola i okolnosti njihova nalaza, atribuirati dio predmeta koji su nađeni položeni uz pokojnike, kao i spoznati cjelovite karakteristike grobalja. Manji dio tih rezultata objavljen je od samog autora, a predmeti i od njegovih kolega koji su se koristili njegovim razgovornim podacima. Kako se ti predmeti istrgnuti iz cjeline, svrhovito tipološko kronološkom razvrstavanju, a ne spoznajama koje je omogućila cjelovita dostupna dokumentacija nekropola, po prvi put će se, za ovu prigodu, izložiti sintetizirani rezultati koji će uprizoriti ranohrvatski kulturni stratum uz implementaciju karolinških utjecaja. Biti će to materijalni prilog snaženju teze o pozicioniranju plemena Gudučana, čiji knez Borna (*dux Guduscanorum*) na prijelazu drugog na treće desetljeće 9. stoljeća vlada Dalmacijom i Liburnijom (*dux Dalmatie et Liburnie*), dakle upravo prostorom s obje strane rijeke Krke.

TOMISLAV ŠEPAROVIĆ
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (Split)

**AACHENSKI MIR I RANOSREDNJOVJEKOVNA HRVATSKA – NUMIZMATIČKI
IZVORI**

The Treaty of Aachen and early medieval Croatia – numismatic sources

Predmet rada je novac koji je krajem 8. i u prvoj polovini 9. stoljeća doticao na područje ranosrednjovjekovne Hrvatske. Ponajviše je to zlatni bizantski novac, ali i rijetki primjerci karolinškog i arapskog novca. Riječ je o dragocjenim numizmatičkim izvorima koji, stavljeni u političko-gospodarski kontekst, u velikoj mjeri doprinose rasvjetljavanju razdoblja hrvatske povijesti u kojem se dogodio mirovni sporazum u Aachenu.

VENDI JUKIĆ BUČA
Ljubljana / Pula

**KAMENI NAMJEŠTAJ PREDROMANIČKE CRKVE NA LOKALITETU U
ČETVRTI SV. TEODORA U PULI**

*The stone furnishings of the pre-Romanesque church at the site in the quarter of St.
Theodora in Pula*

Na lokalitetu u četvrti sv. Teodora u Puli pronađeni su brojni ulomci predromaničkog crkvenog namještaja, najčešće u sekundarnoj upotrebi. Vjerojatno nije došlo do gradnje nove crkve, jer na lokalitetu nisu prepoznati graditeljski elementi koji bi upućivali na tu mogućnost, već je namještaj ranokršćanske crkve sv. Lucije krajem VIII., odnosno početkom IX. st. u potpunosti zamijenjen. To se odvijalo u skladu s novim političkim poretom (Karlo Veliki osvaja Istru). Crkva je srušena najkasnije u XV. st., kad je na njenom mjestu izgrađena crkva sv. Teodora. Kao i kod crkve sv. Lucije, svi su pronađeni dijelovi namještaja različiti i nisu u izvornom položaju ni u logičnim međusobnim odnosima. Pronađeni ulomci upućuju na činjenicu da su novi namještaj činili oltarna pregrada i ciborij na kojima su prisutne sve karakteristike predromaničkog umjetničkog izražaja.

MIRJA JARAK

Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb)

**PRILOG ISTRAŽIVANJU RANIH PREDROMANIČKIH KAPITELA U DALMACIJI
I NA KVARNERU**

*A contribution to research into early pre-Romanesque capitals in Dalmatia and the
Kvarner region*

Rani predromanički kapiteli, ukoliko ne potječu iz pouzdano datiranih ranosrednjovjekovnih građevina ili ne predstavljaju elemente uže datiranoga crkvenog namještaja, najčešće se okvirno datiraju u ranije predromaničko doba 7. do 9. stoljeća. I takva datacija može zadovoljavati i predstavljati osnovu za istraživanje tipoloških i stilskih karakteristika te ornamentalnih motiva na kapitelima. Pored manjeg broja monumentalnih kapitela, dijelova arhitektonske plastike, u razdoblju rane predromanike posebno značenje imaju brojni kapiteli crkvenoga namještaja (oltarnih pregrada i ciborija). Polazeći od u literaturi definiranih skupina kapitela i dostupnih spomenika, u radu se izlažu zapažene varijante i argumenti za njihovu dataciju. Poznavajući vrlo osebujna i raznolika rješenja u oblikovanju ranih predromaničkih kapitela izvan Hrvatske, što je jedna od karakteristika klesarstva ranijega srednjeg vijeka, u radu se, barem djelomično, ocrtavaju karakteristike klesarske produkcije kapitela u Dalmaciji i na Kvarneru.

PAVUŠA VEŽIĆ

Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru (Zadar)

**ORNAMENTI S PRUTOVIMA I ŽLJEBOVIMA NA KAMENIM I DRVENIM
PREDROMANIČKIM SPOLIJIMA IZ CRKVE SV. DONATA U ZADRU**

*Decorations with bands and grooves on stone and wooden pre-Romanesque spolia from the
Church of St. Donatus in Zadar*

Crkva sv. Donata u Zadru nastala je kao slobodnostojeća rotonda. Potom je prerasla u kompleksnu građevinu s galerijom i nizom prigradnja uokolo prvotne jezgre. O tome svjedoče i predromanički spoliji otkriveni u drugome sloju rotonde. Tu su dospjeli kao građa preupotrebljena za njezine nove konstrukcije. Spoliji imaju ornamente koji svjedoče o ranome razdoblju predromaničke umjetnosti u Zadru. Ovom prilikom autor poklanja pažnju tek

jednostavnim ukrasima koji se sastoje od prutova i žljebova. Slične imaju i neke umjetnine u Istri i Italiji nastale također u ranome razdoblju predromaničke umjetnosti.

JAKOV VUČIĆ
Arheološki muzej Zadar (Zadar)

REZULTATI NOVIJIH ISTRAŽIVANJA NA TRGU PETRA ZORANIĆA U ZADRU

Results of new excavations at Petar Zoranić Square in Zadar

Tijekom mjeseca svibnja i lipnja 2011. godine Arheološki muzej Zadar pod vodstvom autora proveo je zaštitna arheološka istraživanja na Trgu Petra Zoranića u Zadru. Tom prilikom istraženi su ostatci predromaničke crkve sagrađene u blizini gradskih vrata, koja se povezuje s u povijesnim izvorima spomenutom crkvom sv. Petra od Vitla. Tijekom ranijih istraživanja u crkvi i njejoj neposrednoj blizini pronađeni su nalazi predromaničkog crkvenog namještaja. Na ulomcima spominje se i Donat u kojem se prepoznaje istoimeni biskup Zadra, pa se u dosadašnjoj literaturi, shodno tome, i gradnja dovodi s njime u vezu. Prilikom novijeg istraživanja pronađeno je još ulomaka arhitektonske dekoracije i crkvenog namještaja, te iznimno značajan sarkofag s natpisom redovnika-svećenika Jurja iz razdoblja biskupa Donata. Osim sarkofaga u crkvi i ispred nje pronađeni su ukopi u zidanim grobnicama i običnoj zemlji. Najnovijim istraživanjem kompletiran je tlocrt crkve i definiran njen položaj u odnosu na suvremene gradske komunikacije.

MIONA MILIŠA-JAKŠIĆ
Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu (Split)

POLIKROMIRANA PREDROMANIČKA PLETERNA SKULPTURA: DETALJNA STUDIJA NA ULOMCIMA IZ CRKVE SV. PETRA VELIKOG U DUBROVNIKU

Polychrome pre-Romanesque braided sculpture: a detailed study of the fragments from the Church of St. Peter the Great in Dubrovnik

U današnjim vremenima, stoljećima nakon nastanka predromaničke skulpture, često se zaboravlja da je sva pleterna kamena skulptura, i dekorativni arhitektonski dijelovi

(dovratnici, nadvratnici, okviri prozora, stupovi, kapiteli), uglavnom bila bojana. Za vrijeme istraživanja kripte sv. Petra 1960-ih godina, primijećeno je da neki kameni reljefi imaju sačuvane tragove polikromije. Završni polikromirani sloj do današnjih dana sačuvao se na rijetkim artefaktima. U prethodnom stoljeću dosta je polikromije stradalo pri „čišćenjima“ predromaničkih ulomaka od slojeva žbuke, zemlje, nečistoća. Završnom fazom bojanja, pri izradi ranosrednjovjekovne pleterne skulpture, dodatno se naglašavao sam motiv na pleteru. Iz svega navedenoga, treba imati na umu pri promatranju pleternih kamenih reljefa da gledamo artefakt koji nije u svom originalnom polikromiranom izdanju. Time nemamo uvid u onaj motiv (ornament, geometrijski lik) što je majstor klesar htio naglasiti, staviti u prvi plan. Unatoč uistinu malim ostacima, analizom se uspjelo izdvojiti nekoliko ključnih pigmenata te rekonstruirati originalnu polikromiju dvaju pluteja. Prema rezultatima analize napravljena je računalna rekonstrukcija originalnog sloja polikromije. Rekonstrukcija boje prikazuje njegov vjerojatni izvorni izgled. Svi su predromanički reljefi bili obojani pretežno trima osnovnim bojama: plavom, crvenom i oker (oker je često mijenjao zlatnu). Rijetki i skromni ostaci polikromije nalaze se na nekim reljefima u Splitu, Zadru, Dubrovniku, dragocjeni su za promišljanja o samom problemu i za moguću imaginaciju. Nužna je konsolidacija ostataka polikromiranog sloja na pojedinim fragmentima. Ostaci boje na kamenim reljefima, odnosno polikromirana predromanička skulptura, zaista su rijetko temeljito obrađeni. U bojama pojedinih motiva leže odgovori o njihovu značenju i simbolici, bojom im je dodatno naglašeno značenje.

MARINKO TOMASOVIĆ
Gradski muzej Makarska (Makarska)

**POJAVA PROSTORNOG PLANA UPISANOG KRIŽA U KVADRATNU OSNOVU
CRKVE SV. TRIPUNA U KOTORU NA POČETKU IX. ST.**

*The appearance of the spatial plan of an inscribed cross in the square plan of the Church
of St. Tryphon in Kotor at the beginning of the 9th century*

Crkva sv. Tripuna u Kotoru izuzetna je u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi istočnog Jadrana, centralnošću plana s devet svodnih polja i kupolom. Tip govori o ranoj pojavi, u prvoj polovini IX. st., čime se vezuje za crkvu sv. Tome u Prčanju, iako s razlikom u postavi apsida.

Podrijetlo arhitektonskog tipa usmjeravalo se na Apuliju, uvažavanjem stanja na Zapadu i Istoku. Iako južnotalijanski tip tzv. upisanog grčkog križa očituje blisko rješenje, uočljive su razlike. Stoga valja dovesti u sumnju prijedloge o utjecaju apulijskog, općenito južnotalijanskog graditeljstva u idejnoj zamisli Sv. Tripuna, i datacijom ovih gradnji u X.-XI. st. Pojava kotorskog Sv. Tripuna upućuje i na područne razrade, iako u dosljedno provedenoj centralizaciji kao promicanja arhitektonskih rješenja predmakedonskog razdoblja, srodno karolinškim gradnjama (Germigny-des-Prés). Nadalje, odustajanje od striktno provedbe centralnog plana kasnijih kupolnih crkava na istočnojadranskoj obali u razvoju je arhitektonskih stanja. U njima nije prepoznatljiv udio Sv. Tripuna, čemu je pokazatelj i longitudinalna benediktinske crkve u Čičevu iz IX. st., zadana od strane reda. Sv. Tripun u Kotoru kreativno prevladava umjetničke doticaje Bizanta, istaknutije nego gradnje juga Italije, koje su izravne posljedice oblikovnih prelamanja s užeg tla Bizanta. Ipak, dominantnom bizantskom oznakom, poznatom i Zapadu, manje je modificiran od suvremenih benediktinskih gradnji (Čičevo; Šuranj kod Kotora). Zajednički im je okvir kontinuiteta rješenja područnog kasnoantičkog graditeljstva.

ANTE JURČEVIĆ

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (Split)

ANTIČKE PROMETNICE U RANOM SREDNJEM VIJEKU NA PODRUČJU HRVATSKE KNEŽEVINE

Roman roads in the early medieval period in the region of the Croatian Principdom

O postojanju srednjovjekovnih prometnih komunikacija i naselja te o njihovim međusobnim odnosima znamo jako malo. Na temelju položaja grobalja, sakralnih objekata i utvrda ranog srednjeg vijeka (prva polovina 9. stoljeća) moguće je donekle rekonstruirati njihove međusobne prometne poveznice. Budući da su antičke prometnice nastale na geografski uvjetovanim prapovijesnim cestovnim trasama, logično je pretpostaviti da je i srednjovjekovno stanovništvo koristilo te uređene antičke komunikacije. Pretpostavku potvrđuje i činjenica da su srednjovjekovne utvrde nastale na položaju kasnoantičkih, dok isto tako predromaničke crkve nastaju na mjestima ranokršćanskih, a sve uz antičke prometnice.

IVAN ALDUK
Konzervatorski odjel Imotski (Imotski)

RANOSREDNJOVJEKOVNA NASELJA I UTVRDE U SREDNJOJ DALMACIJI

Early medieval settlements and fortifications in central Dalmatia

Ranosrednjovjekovna ili starohrvatska arheologija (kako je volimo zvati) najvećim je dijelom zasnovana na arheološkim nalazima s brojnih grobalja te na istraživanju sakralne arhitekture toga vremena i svega onog što je za nju vezano. Nažalost, do današnjeg dana ne možemo sa sigurnošću ništa reći o rasporedu i izgledu ranosrednjovjekovnih naselja i utvrda te njihovom odnosu s istraženim grobljima. Ovo predavanje, naravno, spomenutu sliku neće značajnije izmijeniti, ali pokušat će na jednom mjestu sakupiti različite razasute informacije, podatke iz izvora, topografske bilješke, starije arheološke nalaze i sl. Istraživanje se koncentriralo na nekoliko lokaliteta razasutih na širem području srednje Dalmacije: u trogirsko-kaštelanskom zaleđu (Labin, Radošić, Nisko), uz tok Cetine (selo Cetina, Civljane, Bitelić itd.) te na Klis i njegovu neposrednu okolicu. Smatramo nadalje da količina i kvaliteta trenutačnog „stanja istraženosti“ dozvoljava i usporedbu s arheološkom situacijom iz naše bliže i dalje okolice. Cilj je predavanja (i rada) stvaranje polazišne točke za ozbiljniji početak bavljenja ovom problematikom bez koje poznavanje naše ranosrednjovjekovne arheologije nije potpuno.

LAZO ČUČKOVIĆ
Gradski muzej Karlovac (Karlovac)

OZALJ – STARI GRAD U 8. I 9. STOLJEĆU

Ozalj – Stari grad in the 8th and 9th centuries

Arheološki su nalazi iz ranog srednjeg vijeka u Karlovcu i okolici malobrojni. Međutim, kako je riječ o zanimljivoj kontakt zoni između juga i sjevera Hrvatske tim nalazima treba posvetiti posebnu pažnju. Povjesničarka Nada Klaić okarakterizirala je ovo područje kao vjekovnu krajinu pa mu tako pridaje slične osobine i u ranom srednjem vijeku. Ta teza će biti polazište izlaganja. Od nalaza posebno je zanimljiva željezna ostruga na trn iz Ozlja datirana u prvu polovicu 9. stoljeća. Kontekst nalaza je također zanimljiv jer je nađena kod vrata na

polukružnom obrambenom zidu koji je najvjerojatnije i sagrađen u to vrijeme. U pisanim izvorima se spominje grad Azelija, a to bi, pak, po sadašnjim spoznajama mogao biti današnji Stari grad Ozalj. Na Ozlju su obavljena zaštitna arheološka iskopavanja dok s ostalih nalazišta raspoložemo samo sa slučajnim, uglavnom nepouzđano datiranim nalazima, ali će oni ipak biti pređoćeni stručnoj javnosti na skupu u Zadru radi cjelovitijeg sagledavanja ranog srednjeg vijeka u karlovaćkom kraju.

LUKA BEKIĆ

Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (Zadar)

NALAZI 8. I 9. STOLJEĆA IZ ŠARNJAKA KOD ŠEMOVCA

Finds of the 8th and 9th centuries from Šarnjak near Šemovec

Šarnjak kod Šemovca višeslojno je arheološko nalazište na obalama rijeke Plitvice u okolici Varaždina. U posljednjih nekoliko godina (2006. i 2010. g.) na tom nalazištu provedena su dva manja arheološka istraživanja prilikom kojih je istražen veći broj ukopa iz kasnog brončanog doba, starijeg željeznog doba, rimska cesta te ukopi iz ranog srednjeg vijeka. U radu se objavljuju novopronađeni nalazi iz nekoliko jama i zemunica koje se mogu datirati u 8 i 9. st. Uglavnom je riječ o keramićkim nalazima koji nam svjedoće o vezama Hrvata sa slavenskim narodima na sjeveru. Među nalazima valja izdvojiti i jednu srebrnu objumicu pojasa avarskog podrijetla, koje su vrlo rijedak nalaz izvan grobnih cjelina.

JOSIP LOZUK

Muzej Brodskog Posavlja (Slavonski Brod)

STRUŽANI – NASELJE 8. I 9. STOLJEĆA

Stružani – a settlement of the 8th and 9th centuries

Na lokalitetu Stružani – Vrtlovi, Kućišta, Veliki Trstenik 2006. i 2007. godine provedena su zaštitna arheološka istraživanja, koja su pokazala da je ovo područje intenzivno naseljavano u brončanom dobu, mlađem željeznom dobu i u razdoblju srednjeg vijeka kontinuirano do danas. Lokalitet dijeli postojeća autocesta Zagreb – Lipovac na južni i sjeverni dio. Tako je i

istraživan, a rezultati istraživanja prezentirani su dvjema izložbama 2011. (južni dio) i 2012. (sjeverni dio) popraćenima katalogima u Muzeju Brodskog Posavlja. Osobitu su pozornost izazvali nalazi iz ranog srednjeg vijeka jer su to prvi tragovi ljudske prisutnosti na području brodskog Posavlja iz tog vremena. U izlaganju će se prikazati presjek arheoloških nalaza iz perioda od 7. do 10. stoljeća. U uvodu izlaganja biti će govora o osnovnim geografskim odrednicama i provedenom arheološkom istraživanju. Nadalje će se govoriti o izgledu arheoloških objekata, njihovoj orijentaciji, načinu izgradnje i namjeni, iz čega proizlazi izgled naselja i njegov raster. Zatim će se iznijeti presjek najvažnijih pronađenih arheoloških nalaza i rezultati pojedinih analiza. Na kraju izlaganja ukazat će se na pojedine spoznaje koje omogućuju realnije sagledavanje karakteristika stanovnika ovog srednjovjekovnog naselja: način života, ishrane, uzgoj životinja i drugo.

MAJA BONAČIĆ MANDINIĆ
Arheološki muzej u Splitu (Split)

**ZLATNICI KONSTANTINA V. KOPRONIMA U ARHEOLOŠKOM MUZEJU U
SPLITU**

*Gold coins of Constantine V Copronymus in the Numismatic Collection of the
Archaeological Museum in Split*

Bogata numizmatička zbirka Arheološkog muzeja u Splitu čuva četrdesetak primjeraka zlatnog novca bizantskog cara Konstantina V. Kopronima (741.-775.). Za hrvatsku arheologiju novac ovog vladara povijesno je i arheološki izuzetno zanimljiv pa će stručna i znanstvena objava znatnog broja još neobjavljenih primjeraka ove izuzetne novčarske serije zasigurno pripomoći boljem razumijevanju razloga njegove pojave i evidentne brojnosti. Iako za većinu primjeraka ne postoje podatci o provenijenciji, karakter numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu i način na koji je novac kolekcioniran dozvoljavaju pretpostaviti da su, ako ne svi onda zasigurno gotovo svi, prikupljeni zlatnici Konstantina V. Kopronima nađeni u Dalmaciji ili u njezinom neposrednom okruženju.

VINITA RAMLJAK
Zagreb

**FRANAČKI POJASNI JEZIČAC S ANGLO-KAROLINŠKIM ŽIVOTINJSKIM
ORNAMENTOM SA SIPRA U UMAGU**

A Frankish strap end with Anglo-Carolingian animal decoration from Sipra near Umag

Slučajni nalaz franačkog jezičca na Sipru u Umagu iz 1985. godine ostao je do danas u literaturi neprepoznat kao predstavnik anglo-karolinškog, odnosno inzularno-kontinentalnog životinjskog stila ukrašavanja (tzv. *Tassilokelchstil*). Siparski prikaz četveronožne životinje isprepletenog tijela i udova u S-kompoziciji jedan je od tipičnih predstavnika ovog stila. Ovakav ukras javlja se na predmetima opće upotrebe, kao i na dijelovima vojne opreme, te liturgijskim predmetima. Anglo-karolinški životinjski stil ukrašavanja svojim datacijskim okvirom (druga polovica 8. st. do početka 9. st.) govori o vremenu franačkog zauzimanja Istre, a s obzirom na vojni karakter lokaliteta korespondira s čestim korištenjem ovog stila na predmetima vojne upotrebe, odnosno na vojnim pojasnim garniturama. Kako predmeti s anglo-karolinškim životinjskim ornamentom nisu brojni, a osobito su rijetki na području Hrvatske, siparski nalaz kao prvi takve vrste u Istri predstavlja vrijedan prilog poznavanju karolinškog materijala i zaslužuje novo vrednovanje u kontekstu istovrsnih europskih nalaza.

ŽELJKO DEMO
Arheološki Muzej u Zagrebu (Zagreb)

**ŠTITASTI PRSTEN OD RASKOVANOG LIMA IZ ARHEOLOŠKOG MUZEJA U
ZAGREBU**

A shield-shaped ring of hammered sheet-metal from the Archaeological Museum in Zagreb

O ranosrednjovjekovnom prstenju od brončanog (ili srebrnog) lima sa štitasto proširenim gornjim dijelom napisano je podosta kako o porijeklu, raznolikostima i rasprostranjenosti tako i o vremenu nastanka i trajanja te uistinu zanimljive nakitne forme. Štitasto prstenje, kako ga se u dijelu stručne literature nerijetko skraćeno naziva, karakteristično je ponajprije za Moravsku, zatim za istočnu Austriju, ali i Sloveniju, a ima ih u Mađarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj pa ih se doživljava i kao svojevrsnu za Podunavlje karakterističnu nakitnu formu.

Nalazi iz Dalmacije i Albanije nude i drugačija rješenja, te je sigurno da su problemi vezani uz ovo prstenje zasigurno brojniji i složeniji. Jedan, dosad neobjavljen, primjerak čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Osnovne značajke vezuju ga uz štitaste prstene blučinskog tipa, no nisu to jedine njegove vrijednosti.

KREŠIMIR FILIPEC

Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb)

RELIKVIJAR KAROLINŠKOG VREMENA IZ LOBORA

A reliquary of the Carolinian period from Lobor

Prigodom istraživanja drvene karolinške crkve na lokalitetu Majka Božja Gorska u Loboru, koja je sagrađena koncem 8. ili početkom 9. stoljeća, u više istraživačkih sezona od 2003. do 2009. nalaženi su koštani dijelovi oplata relikvijara – drvene kutijice. Na nađenim koštanim ulomcima nalaze se različiti geometrijski motivi, najčešće pletenica te različiti drugi prikazi. Relikvijar je nesumnjivo bio položen unutar crkve, vjerojatno prigodom njezina posvećenja, ali nije odnošen prigodom njezina rušenja.

ANITA RAPAN PAPEŠA

Gradski muzej Vinkovci (Vinkovci)

ZAŠTITNO ISTRAŽIVANJE AVARSKODOBNOG LOKALITETA U NUŠTRU

Rescue excavations at the Avar period site in Nuštar

Početkom 2011. godine, a tijekom radova na izgradnji novog nogometnog igrališta u Nuštru, otkriven je dosad nepoznati lokalitet iz avarskog razdoblja. Riječ je o groblju koje je istraženo samo u gabaritima iskopa, odnosno ostale su nedefinirane južna i istočna granica groblja koje se pružaju van zone obuhvata radova. Prije arheološke intervencije lokalni grobar ispraznio je 17 raka i tako dijelom uništio podatke o nalazima i kosturima. U radu će biti predstavljeni prvi rezultati istraživanja s naglaskom na smještaj groblja, izgled zapuna, raka, položaj kostura i nalaza, budući da detaljnija analiza priloga neće biti moguća prije obavljenog procesa

konzervacije i restauracije. Također će se dati preliminarni uvid u kronologiju groblja i odnos s istodobnim lokalitetima u Hrvatskoj i susjednim državama.

TOMISLAV FABIJANIĆ
Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru (Zadar)

ARAPSKI KULTURNI KRUG I RANOSREDNJOVJEKOVNI JADRAN

The Arab cultural sphere and the early medieval Adriatic

U vremenu ranoga srednjeg vijeka na Mediteranu egzistiraju tri, današnjim rječnikom rečeno, „supersile“. Pored Bizantskog Carstva i Franačkog Kraljevstva, čiji se interesi sukobljavaju upravo na našim prostorima, južnim obalama Mediterana vladaju Arapi, u čijem se žarištu interesa u 9. stoljeću nalazi i Jadran. Početkom 9. stoljeća Arapi započinju s osvajanjima Sicilije, da bi se uskoro odvažili i na pohode prema sjevernom Jadranu. U tom je kontekstu jedan od najpoznatijih događaja dugotrajna, ali neuspješna arapska opsada Dubrovnika. Na istočnim obalama Jadrana za sada su rijetki arheološki nalazi koje možemo povezati s arapskim kulturnim krugom. Uglavnom se sastoje od uljanica i rijetkih numizmatičkih nalaza. Cilj izlaganja je dati pregled takvih nalaza i opisati kontekst njihove pojave na Jadranu.

MARIJA KOLEGA
Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru (Zadar)

RANOSREDNJOVJEKOVNI HORIZONT GROBOVA NA NALAZIŠTU PLOČE U SKLOPU ŽUPNOG KOMPLEKSA CRKVE SV. ASELA U NINU

The early medieval horizon of graves at the site of Ploče in the parish complex of the Church of St. Anselm in Nin

U arheološkoj kampanji provedenoj 1995./1996. godine na nalazištu Ploče u sklopu župnog kompleksa crkve sv. Asela u Ninu sustavno je istražen segment groblja u kontinuitetu sahranjivanja od kasne antike do ranog novog vijeka. Analizira se manja skupina od osam grobova u prostoriji 3, koji pokazuju niz zajedničkih svojstava: obloženi su nepravilnim

kamenjem uz uporabu rimskih tegula, pokojnici imaju ruke položene uz tijelo, orijentaciju z-i i s-j. Posebno se izdvaja dvojni ženski ukop u grobu 41 po broju nakitnih (naušnice, ogrlice, prstenje) i svakodnevnih predmeta (nožići, pršljen, novac). Analogije ovom nakitu (oblici, tehnike) nalaze se u Golubiću, Maklinovu brdu u Kašiću, Glavicama kraj Sinja, Škripu na otoku Braču i dr. Grobni inventar sadrži predmete karakteristične za romanizirano, starosjedilačko stanovništvo (zlatne naušnice s privjeskom u obliku košarice, zlatni nakit tipa Golubić, zlatni prsten s križem i golubicom, novac), kao i one koji pripadaju novonaseljenom stanovništvu (željezni nožići, keramički pršljen, staklena perla). Ukrasni predmeti izrađeni od zlata i srebra reprezentativni su i jedinstveni grobni nalaz na području dosad istraženih grobalja kako na području Nina (župni kompleks crkve sv. Asela, okoliš crkve sv. Križa, Ždrijac) tako i Dalmacije. Od nalaza u ostalim dokumentiranim grobovima navode se željezni nož (grob 37) i koštani češalj (grob 39). Ranosrednjovjekovni horizont grobova na nalazištu Ploče u sklopu župnog kompleksa crkve sv. Asela kronološki i prostorno se nastavlja na prvu i najraniju fazu ukopa arheološki istraženu ispred najranije ranokršćanske građevine u kasnoantičkoj Enoni.

RADOMIR JURIĆ
Arheološki muzej Zadar (Zadar)

RANOSREDNJOVJEKOVNO GROBLJE U VELIMU KOD STANKOVACA

The early medieval cemetery at Velim near Stankovci

Tijekom radova na izgradnji dijela spojne ceste D 27 – čvor Pirovac, raskrižje D 58, na položaju Velištak u Velimu kod Stankovaca 2004. otkriveni su grobovi za koje se nije prije znalo. Nakon intervencije Policijske uprave zadarske, odnosno Policijske postaje u Benkovcu, mještana Stankovaca, djelatnika Arheološkoga muzeja u Zadru i Konzervatorskoga odjela Zadar 11. svibnja 2004. pristupilo se zaštitnim arheološkim istraživanjima. Radovi su nastavljeni i 2005. godine. Međutim, posljednjih godina, unatoč našim višekratnim, gotovo vapajućim, zahtjevima, nisu osigurana sredstva za završetak istraživanja. Dosad je istraženo 167 grobova, od kojih je tridesetak, vjerojatno, paljevinskih. Pronađena je vrijedna arheološka građa. Nalaze je dalo stotinjak grobova. Zastupljen je nakit, predmeti dnevne uporabe (noževi, britva i dr.), keramika (sedamdesetak posuda), strelice, kresiva, pršljenovi, brusovi, okovi za

drvenu vedricu, ulomci stakla i dr. Na ovom groblju se pokapalo tijekom 8. i u prvoj polovici 9. st. Po veličini, količini i značenju nalaza Velim je drugo takvo groblje kod nas, nakon ranohrvatskoga groblja na Ždrijacu u Ninu. Nakon provedenih zaštitnih arheoloških istraživanja 2004. godine preko većeg dijela toga ranohrvatskoga groblja prošla je spojna cesta prema čvoru Pirovac, odnosno autocesti Zagreb – Dubrovnik. Tik uz groblje izrasla je i još raste velika poslovna zona Novi Stankovci, pa je nalazište ugroženo. Zato žurno treba nastaviti radove, napose u zapadnom dijelu groblja.

ŽELJKO KRNČEVIĆ¹, TOMISLAV FABIJANIĆ²

¹Muzej grada Šibenika (Šibenik), ²Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru

RANOSREDNJOVJEKOVNA GROBLJA NA ŠIBENSKOM PODRUČJU

Early medieval cemeteries in the Šibenik area

Na šibenskom području otkriveno je nekoliko grobalja iz vremena 8. i 9. stoljeća koja pripisujemo novopridošlom hrvatskom stanovništvu. Sustavno je istraženo ono u Dubravicama, na Lalušama u Vaćanima istraživanja su započela 2011. godine, a u radu ćemo donijeti i nalaze s ranosrednjovjekovnih grobalja iz Velike Mrdakovice, Piramatovaca i s lokaliteta Grlo u Vaćanima.

MAJA PETRINEC

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (Split)

RANOSREDNJOVJEKOVNO GROBLJE U ORLIĆU KRAJ KNINA

The early medieval cemetery at Orlić near Knin

Selo Orlić smješteno je na istočnom rubu Kosova polja, između Biskupije i Markovca. Tu je 2009. godine točno ubiciran položaj grobova s nalazima ranokarolinških mačeva (8./9. st.) koje je 1921. i 1927. godine za muzej u Kninu nabavio fra Lujo Marun. Riječ je o položaju na padini iznad nekadašnje seoske zadruge u Orliću, u blizini zgrade općine Biskupija. Ovdje se od 2010. provode sustavna arheološka iskopavanja, koja su rezultirala zanimljivim nalazima

ranosrednjovjekovnih grobova ukopanih pod gomilama od nasutog rimskog i kasnoantičkog materijala. Grobovi su okruženi jamama s nalazima paljevine i životinjskih kostiju, koji svjedoče o pogrebnim ritualima vezanim uz obred pokapanja. U izlaganju će biti riječi o rezultatima dosadašnjih istraživanja, pronađenim grobovima i jamama te u njima otkrivenim predmetima.

ŠIME PEROVIĆ
Muzej antičkog stakla (Zadar)

**PRILOZI ZA OPIS DEMOGRAFSKIH KRETANJA NA PROSTORU
RANOSREDNJOVJEKOVNE HRVATSKE DRŽAVE OD 8. DO 11. STOLJEĆA**

*Contributions to a description of demographic movements in the region of the early
medieval Croatian state from the 8th to the 11th century*

U raspravi se pokušava prepoznati nove elemente za rekonstrukciju dinamike demografskih promjena koje su zahvatile prostore u zaleđu dalmatinskih gradova u kasnoantičkom i ranosrednjovjekovnom razdoblju. Nedostatnost podataka iz povijesnih izvora, kao i parcijalna arheološka istraženost, uvjetovali su u dosadašnjim sintezama uopćena i pretjerano aproksimativna zaključivanja. Stoga se u ovom prilogu kritički preispituju neki pisani izvori, koji nude neke posredne odrednice o prosječnom životnom vijeku, uvjetovanosti demografskih kretanja i ekonomske recesije i slično, te se na novi način interpretiraju i dostupni arheološki podatci, osobito oni koji tretiraju srednjovjekovne nekropole. Statističkim analizama do sada istraženih starohrvatskih grobalja, i onih poganskog i onih kršćanskog horizonta, kao i projekcijama o prežiteljima staroga romanskoga i romaniziranoga ilirskog stanovništva, pokušava se preciznije odgovoriti na moguće omjere doseljenoga slavenskog stanovništva i ukupne populacije rimske Dalmacije.

MARIO NOVAK, MARIO ŠLAUS

Odsjek za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)

**JE LI U RANOSREDNJOVJEKOVNOM SARKOFAGU IZ CRKVE
SV. PETRA OD VITLA U ZADRU DOISTA POKOPAN SVEĆENIK/REDOVNIK
JURAJ?
REZULTATI BIOARHEOLOŠKE ANALIZE**

Was the priest/monk Juraj truly buried in the early medieval sarcophagus from the Church of St. Peter in Zadar? The results of bio-archaeological analysis

Tijekom zaštitnih arheoloških iskopavanja 2011. godine na Trgu Petra Zoranića u Zadru, unutar prostora predromaničke crkve sv. Petra od Vitla, pronađen je kameni sarkofag s latinskim natpisom koji sugerira da je u njemu pokopan svećenik/redovnik Juraj. Na temelju oblikovnosti i epigrafskih karakteristika, izrada sarkofaga i njegova uporaba datiraju se u prvu polovicu 9. stoljeća. U osteološkom laboratoriju Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu provedene su analize sa ciljem utvrđivanja spola, starosti, eventualnih patoloških promjena i visine osoba pokopanih u sarkofagu. Tijekom analize uzeti su uzorci kostiju i zuba u svrhu datiranja metodom C14, koja je u tijeku, ali i za eventualnu DNA analizu. Detaljnim istraživanjem ustanovljeno je da su u sarkofagu bile pokopane četiri odrasle osobe (tri starija muškarca i jedna mlađa žena). S obzirom na položaj kostura u sarkofagu, ali i bioarheološkim karakteristikama, izdvojen je kostur koji najvjerojatnije predstavlja ostatke svećenika/redovnika Jurja. Riječ je o muškarcu starom između 40 i 50 godina i visine oko 168,5 cm. Od patoloških promjena zabilježeni su znakovi subadultnog stresa (hipoplazija zubne cakline) i degenerativnog osteoartritisa na zglobovima i kralješcima. Analiza zuba sugerira odlično dentalno zdravlje, ali i ishranu neprocesuiranom i relativno tvrdom hranom.

Podatci dobiveni arheološkim istraživanjima i antropološkom analizom ukazuju na to da su u ranosrednjovjekovnom sarkofagu iz crkve sv. Petra od Vitla u Zadru, između ostalih, doista bili pohranjeni koštani ostaci svećenika/redovnika Jurja, suvremenika, a vjerojatno i rođaka zadarskog biskupa Donata. Na taj su način, ponajprije kao rezultat iznimno uspješne suradnje arheologa iz Arheološkog muzeja u Zadru i antropologa iz Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, razjašnjeni do danas nepoznati aspekti ranosrednjovjekovne povijesti Zadra.

ŽELJKA BEDIĆ

Odsjek za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)

**REZULTATI ANTROPOLOŠKE ANALIZE RANOSREDNJOVJEKOVNIH UKOPA
IZ TUMULA U KOZICI KOD VRGORCA**

*The results of anthropological analysis of early medieval burials from a tumulus at Kozica
near Vrgorac*

Na lokalitetu Košćen, na području sela Kozica kod Vrgorca 2008. godine tvrtka Palisada d.o.o. provela je zaštitna arheološka istraživanja, prilikom kojih su istražena tri kamena tumula. U sva tri tumula pronađen je ljudski koštani materijal koji se datira od prapovijesti do novog vijeka. Od posebnog su interesa ukopi bez grobne arhitekture iz tumula 1, koji su datirani u 9.-11. st., te ukopi bez grobne arhitekture i ukopi djelomično ograđeni neobrađenim kamenim kvadrima iz tumula 2, koji su datirani u 9.-12. st. U tumulu 1 kosturi K1 i K2, K3 i K4 te K7A i K7B pokopani su u parovima, po jedan muškarac i žena, osim u slučaju K3 i K4, gdje je riječ o dva muškarca. U slučaju kostura K6 riječ je o djetetu koje je bilo pokopano samo. U tumulu 2 u grobovima bez arhitekture svi su ukopi jednostruki osim kostura 8, gdje je riječ o dvostrukom ukopu žene i djeteta, dok su ukopi s djelomično ograđenim neobrađenim kamenim kvadrima jednostruki osim groba 5, koji sadrži dva kostura, a grob 1 ostatke čak petero kostura. Sveukupno, riječ je o 31 kosturu (7 muških, 6 ženskih, jedan najvjerojatnije muški, dva kostura neodređenog spola te čak 15 dječjih kostura). Antropološka analiza osteološkog materijala pokazala je da je na nalazištu Kozica bio prisutan visok dječji mortalitet (udio djece u uzorku iznosi 48%), ali nasuprot tome i visoka doživljena starost odraslih osoba (srednja doživljena starost za sve odrasle osobe iznosi 42,6 godina). Usporedba ovog nalazišta, koje je smješteno južno od matičnog teritorija starohrvatske države između Zrmanje i Cetine, s nalazištima s teritorija starohrvatske države pokazala je određene sličnosti u kvaliteti i uvjetima života u vrijeme Aachenskog mira i nakon njega.

Zdravka HINCAK¹, Fabio CAVALLI², Paola IACUMIN³, Krešimir FILIPEC¹, Damir MIHELIC⁴

¹Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ²Azienda Ospedaliero Universitaria Ospedali Riuniti Di Trieste, Università di Trieste, Italija, ³Dpt. di Scienze della Terra, Università degli Studi di Parma, Italija, ⁴Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

PRIKAZ UVJETA ŽIVOTA MUŠKARCA POKOPANOG U PREDVORJU PREDROMANIČKE CRKVE IX. STOLJEĆA U LOBORU

Presentation of conditions of life of a man buried in the entrance hall of the 9th century Pre-Romanesque church in Lobor

U predavanju će se pokazati koje sve vrste podataka može pružiti biološka antropologija iz otkrivenog groba i koštanih ostataka u njemu, dajući priču jedne osobe – muškarca. Već sama pozicija groba, ukop u predvorju predromaničke crkve sagrađene u 9. st., u presvođenoj grobnici, naglašava status koji je osoba imala u društvu. Osnovna antropološka analiza koja obuhvaća odredbu spola, starosne dobi, odredbu visine, kao i analiza patoloških promjena, uvijek daju obilje podataka izuzetno važnih za arheologiju i povijest. Navedena osnovna analiza provedena je prema identifikacijskim metodama koje predstavljaju standard u forenzičkoj antropologiji, uz iznimku odredbe visine. Analizirani kostur je dostatno očuvan, što je omogućilo analizu znakova radne aktivnosti, izrazitih morfologija, tragova koje na kostima ostavljaju ligamenti i tetive. Analize stabilnih izotopa ¹³C, ¹⁵N, ¹⁸O dale su uvid u osobnu migraciju, opis područja u kojem je provela rano djetinjstvo i ono koje je obilježilo posljednje godine života. Rezultati analiza ne prikazuju nam samo važne događaje jednog života, već i današnje mogućnosti, te važnost geokemijskih istraživanja u antropologiji i srodnim znanostima. Tek nakon potpune antropološke analize bilo je moguće razmišljati o računalnoj facijalnoj rekonstrukciji. Vrlo preciznim snimkama lubanje, koje omogućuje CT, i kasnijom upotrebom kompjutorskih programa za oblikovanje lica te dodavanjem tkiva različitih debljina, pokušava se izbjeći subjektivni utjecaj na rezultat virtualne rekonstrukcije. Dobiveno lice, dozvolimo li si malo slobode koja ne utječe na antropološku procjenu, omogućuje nam da ga stvorimo više ili manje simpatičnim, ovisno kako smo ga doživljavali tijekom cijele antropološke analize njegove osobnosti.

ZORAN ČUČKOVIĆ
Karlovac

STRUKTURNI PREGLED SIPRA KOD UMAGA

A structural review of Sipra near Umag

(Poster)

Arheološko nalazište Sipra kod Umaga jedan je od istarskih gradova/kaštela spomenutih u Kozmografiji ravenatskog anonima iz 6. ili 7. st. Dosada je na tom mjestu dokumentirano naseljavanje od prapovijesti (željezno doba) do srednjeg vijeka, od čega naročito valja istaknuti ostatke bizantskog kastruma. Nedestruktivno arheološko istraživanje Sipra provedeno je u studenom i prosincu 2008. godine. Izvršen je strukturni pregled, bilježenje svih površinski vidljivih struktura i tvorevina, te prikupljanje nalaza u mreži kvadranta. Primijenjenom je metodom moguće nadopuniti postojeća saznanja o arhitektonskom rasteru bizantskog kastruma te razlučiti zone povišenih koncentracija površinskih nalaza kroz nekoliko razvojnih faza.

MARIN BUOVAC
Zadar

**POGANSKI OBIČAJ PRILAGANJA OBOLA KONSTANTINA V. KOPRONIMA I
LAVA IV. U INHUMIRANIM GROBOVIMA NA PROSTORU
ISTOČNOJADRANSKE OBALE**

*The pagan custom of placing obols of Constantine V and Leo IV in inhumation graves in
the region along the eastern Adriatic coast*

(Poster)

Ritualno prilaganje Haronovog obolusa (grč. ὀβολός) u grob pokojnika poznato je već iz grčko-rimske funerarne tradicije, održavajući se kroz vrijeme seobe naroda i u rani srednji vijek npr. na merovinškim grobljima V.-VII. stoljeća. Na području dalmatinske Hrvatske ritualno prilaganje obolusa zastupljeno je bizantskim i franačkim novcem u grobovima višeg društvenog sloja. Uz navedeno potrebno je ukazati na relevantnu činjenicu da Hrvati nisu

poznavali sustavnu robnonovčanu privredu na razini države niti su kovali svoj vlastiti novac sve do sklapanja ugovora tzv. Pacta conventa. Hrvati se u doba narodnih vladara koriste uglavnom razmjennom dobara (trampa). Također je poznata činjenica da je umjesto domaćeg novca u trgovini i prometu kolao tuđi novac, uglavnom bizantski. Apsolutno-kronološka vrijednost pronađenog obrednog novca u vidu databilnih novčanih obolusa predstavlja „terminus ante quem non“, budući da pokojnik pojedinog groba nije mogao biti pokopan prije negoli je dotični novac uopće kovan. Prema tumačenjima pojedinih autora, Hrvati poganski običaj prilaganja obolusa u grob donose sa sobom iz područja svoje slavenske pradomovine.

ZRINKA PREMUŽIĆ¹, PETRA RAJIĆ ŠIKANJIĆ¹, TATJANA TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ², ANITA RAPAN PAPEŠA³

¹Institut za antropologiju (Zagreb), ²Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb), ³Gradski muzej Vinkovci (Vinkovci)

UKOPI S KONJIMA NA AVARSKOM GROBLJU U NUŠTRU

Horse burials at the Avar cemetery in Nuštar

(Poster)

Prilikom iskopavanja avarskog groblja Nuštar uočena su dva ukopa čovjeka s konjem. Poster donosi rezultate bioarheološke i arheozoološke analize tih dvaju grobova. Analiza skeletnog materijala pokazala je da su u svakom grobu prisutni odrasli muškarac te mužjak konja.

ANITA RAPAN PAPEŠA
Gradski muzej Vinkovci (Vinkovci)

PRVI KONZERVIRANI I RESTARIRANI NALAZI IZ NUŠTRA

The first conserved and restored finds from Nuštar

(Poster)

Slučajno otkriveni arheološki lokalitet u Nuštru nažalost je djelomično devastiran prije nego su pozvani arheolozi, jer je Investitor za pražnjenje grobova angažirao lokalnog grobara. Tom prilikom iz 17 grobnih cjelina djelomično su izvađene kosti i pokretni nalazi. Taj je materijal resturairan i konzerviran u radionicama Hrvatskog restauratorskog zavoda (konzervator-resturator Mihael Golubić) sredstvima Ministarstva kulture RH kroz Program financiranja

zaštite kulturnih dobara u 2011. Ukupno je riječ o 28 brončanih predmeta (2 naušnice, 2 narukvice, 24 dijela pojasne garniture – kopča, jezičci, okovi), koji bi se katloški predstavili putem postera.

TAJANA SEKELJ IVANČAN
Institut za arheologiju (Zagreb)

**NOVI RANOSREDNJOVJEKOVNI NALAZI IZ ŠLJUNČARE JEGENIŠ KRAJ
KOPRIVNICE**

New early medieval finds from the gravel pit of Jegeniš near Koprivnica

(Poster)

Tijekom višegodišnje eksploatacije šljunka na koprivničkoj šljunčari Jegeniš, na svjetlo dana dospjeli su brojni željezni i drugi arheološki predmeti. Ovom prigodom prezentiraju se dijelovi konjaničke opreme iz zbirke Zvjerac. Izdvojeni predmeti, od kojih valja spomenuti konjske žvale i više tipova željeznih stremena različitih dimenzija, pripadaju ranome srednjem vijeku. Neki se predmeti uspoređuju s najbližim analognim nalazima s lokaliteta Zagreb – Kruge, a zajedno s ranije objavljenim značajnim arheološkim predmetima iz iste šljunčare, upućuju na znatan intenzitet zaposjedanja ovog prostora uz rijeku Dravu tijekom više stoljeća ranoga srednjeg vijeka.